

गाथिनो विश्वामित्रः। अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहानान्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः।

आ द्योतनिं वहति शुभ्रयामोषसः स्तोमो अश्विनावजीगः ॥ ३.०५८.०१

धेनुः- गौरदितिरखण्डप्रकृतिः । प्रत्नस्य- पुरातनस्याग्नेः सत्क्रतोः । काम्यम्- काम्यस्य । दुहाना-
दोग्ध्री भवति । दक्षिणायाः- समर्थाया अदित्याः प्रकृत्याः । अन्तः । पुत्रः- तस्याः पुत्रभूतोऽग्निः ।
चरति । शुभ्रयामा- अर्चिरादिमार्गयुक्तोऽग्निः । द्योतनिम्- ज्योतिः । आ वहति- धारयति । उषसः-
विद्यासम्बन्धी । स्तोमः- मन्त्रः । अश्विनौ- प्राणेशनशक्तिभूतौ स्तोतुम् । अजीगः- जागरूको
भवति ॥१॥

सुयुग्वहन्ति प्रति वामृतेनोर्ध्वा भवन्ति पितरेव मेधाः।

जरैथामस्मद्वि पणेर्मनीषां युवोरवश्चकृमा यातमर्वाक् ॥ ३.०५८.०२

वाम्- हे अश्विनौ श्वासप्रश्वासस्थप्राणाधिदैवते युवाम् । ऋतेन- प्रकृतिनियतिभूतसत्याख्यरथेन ।
सुयुक्- शोभनयोगसम्पन्नाः प्राणाश्वाः । प्रति वहन्ति- धारयन्ति । मेधाः- धियः । पितरेव- पुत्रं
दृष्ट्वा मातापितराविव । ऊर्ध्वाः । भवन्ति । अस्मत्- अस्मत्तः । पणेर्मनीषाम्- आध्यात्मिके
वाणिज्यैकबुद्धिम् । वि- विशेषेण । जरैथाम्- नाशयतम् । युवोः- युवयोः । अवः- हव्यम् । चकृम-
कुर्मः । अर्वाक्- अस्मदभिमुखौ । आ यातम्- आगच्छतम् ॥२॥

सुयुग्भिः सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः।

किमङ्ग वां प्रत्यवर्तिं गमिष्ठाहुर्विप्रासो अश्विना पुराजाः ॥ ३.०५८.०३

सुयुग्भिः- सुयोगैः । अश्वैः- प्राणाश्वैः । सुवृता रथेन - शोभनावर्तनयुक्तरथेन तार्क्ष्येन । दस्त्रौ-
दर्शनीयौ । अद्रेः- ग्रावणः स्थैर्यप्रतीकस्य । इमम्- एतम् । श्लोकम्- मन्त्रम् । शृणुतम् । अश्विना-

हे अश्विनौ प्राणेशौ । किम् । वाम्- युवाम् । पुराजाः- पुराणाः । विप्राः- उपासकाः । अवर्ति-
जीवानां कष्टम् । प्रति । गमिष्ठा- तन्निवारणाय आगच्छत इति । आहुः किम्- अब्रुवन् किल ॥३॥

आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते ।

इमा हि वां गोत्रजीका मधूनि प्र मित्रासो न ददुरुस्त्रो अग्रे ॥ ३.०५८.०४

आ मन्येथाम्- मननं कुरुतम् । एवैः- गतिभिः । कच्चित् । आ गतम्- आगच्छतम् । विश्वे- सर्वे ।
जनासः- जनाः । अश्विना- प्राणेशौ । हवन्ते- आह्वयन्ति । अश्विनौ सार्वजनिकाविति भावः । इमा-
एते । गोत्रजीका- चिद्विश्वमिश्रिताः । मधूनि- तान् रसान् । वाम्- युवयोः । हि- खलु । उस्त्रो अग्रे-
सूर्यस्याग्रे आत्मनि साक्षिणि स्थिते । मित्रासो न- सुहृद् इव । ददुः- उपासकाः प्रयच्छन्ति ॥४॥

तिरः पुरु चिदश्विना रजास्याङ्गूषो वां मघवाना जनेषु ।

एह यातं पथिभिर्देवयानैर्दस्त्राविमे वां निधयो मधूनाम् ॥ ३.०५८.०५

अश्विना- हे अश्विनौ । पुरु- प्रभूतानि । रजांसि- स्थानानि । तिरः- स्वतेजसा तिरस्कुर्वन्तौ ।
मघवाना- सम्पद्वन्तौ । आङ्गूषः- आ समन्तात् घोषणीयो मन्त्रः । वाम्- युवयोः । जनेषु वर्तते ।
देवयानैः पथिभिः- अर्चिरादिमार्गैः । इह- अत्र । आ यातम्- आगच्छतम् । दस्त्रौ- दर्शनीयौ । इमे-
एते । मधूनां निधयः- रसाः । वाम्- युवयोरेव कल्पिताः ॥५॥

पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जह्वाव्याम् ।

पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः ॥ ३.०५८.०६

पुराणम्- प्राचीनम् । ओकः- सेव्यम् । वाम्- युवयोः । शिवम्- मङ्गलम् । सख्यम् । नरा- हे
नेतारौ । युवोः- युवयोः । द्रविणम्- सम्पत् । जह्वाव्याम्- जहोस्त्यक्तुर्दातुर्नीत्यामिति दयानन्दः ।
पुनः- भूयो भूयः । शिवानि- मङ्गलानि । सख्या- सख्यानि । कृण्वानाः- कुर्वाणाः । मध्वा सह-
रसेन । समानाः । मदेम- हर्षयेम ॥६॥

अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्धिष्व सजोषसा युवाना।

नासत्या तिरोअह्यं जुषाणा सोमं पिबतमस्त्रिधा सुदानू॥ ३.०५८.०७

वायुना- प्राणेन । सुदक्षा- सुसमर्थौ । नियुद्धिः- प्राणप्रणालीभिरश्वैः । सजोषसा- सहितौ । युवाना- तरुणौ । अश्विना- श्वासप्रश्वासस्थप्राणापानेशनशक्तिभूतौ । नासत्या- सत्यस्वरूपौ । अस्त्रिधा- अहिंस्यौ । सुदानू- शोभनदायकौ । तिरोअह्यम्- तिरोभूतमह्यं यस्मिन् काले स तिरो अह्यो रात्रिकाल इति सायणः । मनुष्यप्रज्ञायामुत्पन्नमित्याध्यात्मिके । तिरश्चीनेऽहि भवमिति दयानन्दः । दिवसस्य प्रथमभाग उत्पन्नम् । दैवप्रज्ञायामुत्पन्नमित्याध्यात्मिके । सोमम्- रसम् । जुषाणा- सेवमानौ भवतः ॥७॥

अश्विना परि वामिषः पुरुचीरीयुर्गीर्भिर्यतमाना अमृध्राः।

रथो ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः॥ ३.०५८.०८

अश्विना- हे प्राणेशौ । वाम्- युवयोः । पुरुचीः- बह्वयः । अमृध्राः- अतिरस्कृताः । गीर्भिः- मन्त्रैः । यतमानाः । इषः- सदेष्टाः । परि ईयुः- पर्यगच्छन् । वाम्- युवयोः । ऋतजो रथः- ऋताख्यो रथः । अद्रिजूतः- गिर्युपलक्षितस्थैर्यप्रेरितः । सद्यः- क्षणेन । द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ । परि- परितः । याति- गच्छति ॥८॥

अश्विना मधुषुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे।

रथो ह वां भूरि वर्षः करिकृत्सुतावतो निष्कृतमागमिष्ठः॥ ३.०५८.०९

अश्विना- हे प्राणेशौ । मधुमत्तमः- अतिशयेन मधुरः । युवाकुः- अभिनवः । सोमः- रसः । तम् । पातम्- अनुभवतम् । दुरोणे- अस्मत्सदनम् । आ गतम्- आगच्छतम् । वाम्- युवयोः । रथः । भूरि- प्रभूतम् । वर्षः- रूपम् । करिकृत्- करोति । सुतावतः- रसनिष्पादकस्य । निष्कृतम्- संस्कृतमुपासनम् । आगमिष्ठः- आगच्छतम् ॥९॥

Dr. Rangaraj

WEBOLIM